

דף שבועי

בס"ד

פרשת צו, תשפ"ו, מספר 1662

ההפטרה שנדחית וההפטרה שנקראת – בין ירמיהו למלאכי גדי איידלהייט

מלאכי הוא הנביא האחרון שניבא במהלך ימי הבית השני, ולאחריו נסתלקה הנבואה מישראל ומהעולם, ויש לקרוא את ההפטרה לאור הבנה זו.

פתיחת ההפטרה עוסקת במקדש ובמנחות, אולם בניגוד לדברי ירמיהו, אלו מנחות שיהיו לרצון לה: "וְעֲרֵבָה לָהּ מִנְחַת יְהוָה וִירוּשָׁלַם כִּימֵי עוֹלָם וְכִשְׁנֵי קִדְמֹנִיּוֹת" (ג:ד).

נשים לב כי מוזכרות כאן רק מנחות, קורבנות מהצומח ולא זבחים, קורבנות מהחי. לכאורה יש לנו כאן מצב טוב, אולם אם נעיין בכל ספר מלאכי (שתחילתו היא ההפטרה לפרשת תולדות) נראה, שגם בתחילת ימי הבית השני היו בעיות רבות, ועבודת ה' לקתה בחסר. אם נזכור שברוב ימי הבית הראשון פשתה העבודה הזרה בעם ובמקדש, נתקשה להבין את דברי מלאכי, ועל איזה תקופות הוא מדבר. הבנה טובה יותר תהיה לנו אם נזכור, שהפסוק הפותח את ההפטרה אינו פותח עניין חדש בנביא, אלא קשור לפסוקים הקודמים. מאפיין זה, של ניתוק ההפטרה מהקשרה בנביא, מופיע בהפטרות רבות ונועד לחזק לעיתים את הקשר לפרשה, אולם עלינו להכיר גם את הכתוב לפני פסוקי ההפטרה ולאחריהם. בהקשרו בנביא, הפסוק הנ"ל הוא נבואה לעתיד; משהו שיקרה רק לאחר שתהליך, לא קל כפי שנראה להלן, יושלם. תהליך זה הוצג בקצרה בפסוקים שאינם חלק מההפטרה, אך רובה של ההפטרה עוסק בו בהרחבה. נעיין מעט בפסוקי ההפטרה.

וְקִרְבָּתִי אֲלֵיכֶם לְמִשְׁפַּט וְהֵייתִי עַד מְמָהָר בְּמִכְשָׁפִים וּבְמִנְאָפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לְשֹׁקֵר וּבְעֹשֵׂי שְׂכָר שְׂכִיר אֲלֻמָּנָה וַיְתוֹם וּמֵטִי גֵר וְלֹא יִרְאוּנִי אָמַר ה' צְבָאוֹת (ג:ה).

גם בתחילת ימי הבית השני היו חטאים בעם, והנביא מתריע עליהם. יש לשים לב שהנביא אינו מדבר על עבודה זרה, שהולכת ונעלמת מהעולם, אלא על חטאים חברתיים, וכידוע, בית המקדש השני חרב בשל שנאת חינוס. התוכחה של מלאכי כפולה; גם עבודת המקדש נעשית שלא כשורה ומובאים אליו קורבנות פגומים. בנוסף לכך הפכה עבודה זו לחזות הכול, ולמרות שהיא נשמרת למראית עין, מצוות חשובות אחרות נזנחות לחלוטין.

נדלג כמה פסוקים לטענה נוספת של הנביא:

במאמר זה נחבר בין הפטרת פרשתנו בספר ירמיהו להפטרת 'שבת הגדול' בספר מלאכי. לא נוכל לבאר את שתי ההפטרות במלואן, והקוראים מוזמנים לעיין בפרקים המלאים בספרי.

הפטרת פרשתנו היא הפטרה נדירה וכמעט שאינה נקראת. זו אחת מהפטרות התוכחה הקשות ביותר של ירמיהו, ולפי תוכנה ומיקומה היא יכלה להיות גם אחת מהפטרות תלתא דפורענתא לפני תשעה באב.

נעסוק רק בפתיחת ההפטרה המפתיעה:

כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֲלוֹתֵיכֶם סָפוּ עַל זְבָחֵיכֶם וְאָכְלוּ בִשָּׂר. כִּי לֹא דִבַּרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בַּיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל דְּבַרִּי עוֹלָה וְזָבַח (יר' ז:כא-כב).

נביאים רבים דיברו על כך שלה' אין חפץ בקורבנות וזבחים, אבל התבטאות חריפה כל כך נגד הקורבנות, כאילו ה' כלל לא ציווה עליהם, היא נדירה וגם קשה. הקושי גדל בהפטרה של פרשתנו, שמסיימת שתי פרשות שלמות שעוסקות בקורבנות ומסתיימות בפסוק: "אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי בַּיּוֹם צִוָּתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קִרְבָּנֵיהֶם לַה' בְּמִדְבַר סִינַי" (וי' ז:לח). אולי שומעו המקוריים של ירמיהו או הקורא בנביא אינם זוכרים את פרשתנו, אבל שומעי ההפטרה הזו שמעו פסוק זה מהפרשה דקות ספורות קודם לכן. התירוץ המוצע הוא, שהציווי בפסוק זה לא ניתן לישראל ביום היציאה ממצרים, אלא לאחר מכן. אולם, גם הפסח הוא סוג של קורבן, ומשה רבנו ואהרון אמרו לפרעה כבר בפגישתם הראשונה: "אֱ-לֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עֲלֵינוּ לֵלְכָה נָא דָרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַר וְנִזְבַּחָהּ לַה' אֱ-לֹהֵינוּ" (שמ' ה:ג). תירוץ נוסף הוא שה' לא ציווה על קורבנות כאלו, כלומר, על קורבנות ללא כוונה או כאלה המוקרבים לאלים אחרים, או שלא ציווה "רק" על קורבנות, אלא על מצוות רבות אחרות. תירוצים אלו דחוקים מעט בעיניי, ובסוף המאמר נציע תשובה שונה לשאלה זו.

הפטרת 'שבת הגדול' שאנו קוראים השבת היא סיום ספר מלאכי, והיא מסיימת את פרקי הנבואה בישראל.

* גדי איידלהייט - מחבר הספר "הפטרה לעניין" - פירוש וביאור על ההפטרות [gadiede@yahoo.com](mailto:gadieide@yahoo.com)

עם ישראל. יש כאן מעין סגירת מעגל; הפטרת חג הפסח לקוחה מתחילת ספר יהושע, והפטרת שבת הגדול בשנה שלאחריה חותמת את הנבואה. בשתי הפטרות אלו מופיע הביטוי "מִשֶׁה עֲבָדִי". פסוק חשוב זה ראוי שיהדהד באוזנינו גם כיום, למעלה מאלפיים שנה לאחר שנאמר.

לאחר הדגשת החשיבות של שמירת התורה, מלאכי מתאר את העזרה שיגיש הקב"ה לעם ישראל, ולאילו החפצים לעבור בשלום את יום ה'. כל זאת באמצעות אליהו הנביא, דמות שנקשרה גם היא לחג הפסח. אולם אם ניזכר בדמותו המקראית של אליהו הנביא שהיה קנאי גדול לה', נבין מפסוקים אלו שמשימתו של אליהו לא הייתה לפעול בקנאות, אלא דווקא לפעול להשבת העם. הדברים דומים למדרש על אליהו הנביא שהתלונן לה' על שבני ישראל עזבו את הברית עם ה'. מאז הוטל עליו לבוא ולבקר בכל ברית מילה, המוכיחה את שמירת הברית.

הַנְּה אֲנִי שֶׁלַח לְכֶם אֶת אֱלִיָּה הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. וְהָשִׁיב לָב אֲבוֹת עַל בְּנֵים וְלָב בְּנֵים עַל אֲבוֹתֵם פֶּן אָבוֹא וְהִפִּיתִי אֶת הָאָרֶץ חָרָם (ג:כג-כד).

נחזור ונחבר נבואה זו לירמיהו וננסה לענות על השאלה איך ירמיהו טוען שה' לא ציווה כלל על הבאת קורבנות? נוסף לפירושים שהובאו לעיל נראה לי, שירמיהו ידע שחורבן בית המקדש הוא עובדה גמורה, ולכן הוא ניסה לעודד את העם ולומר להם, שגם לאחר החורבן עדיין יש לעם היהודי מה לעשות בעולם, ושהקורבנות אינם הדבר היחיד ואף לא העיקרי בעבודת ה'. גם בלי בית מקדש ובלי קורבנות אפשר לממש את ייעוד העם היהודי בעולם. נראה שמסר זה חוזר ומודגש גם בדברי מלאכי, והוא יפה וחשוב גם לימינו. הוא אומר שהקורבנות אינם חזות הכול, גם כאשר בית המקדש השני כבר עומד, ולעתיד לבוא יתבטלו רובם ויישאר רק המנחות.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

חֲזַקוּ עָלַי דְּבַרְכֵיכֶם אָמַר ה' וְאִמַּרְתֶּם מַה נִּדְבַרְנוּ עֲלֵיךְ. אִמַּרְתֶּם שׂוֹא עֶבֶד אֱ-לֹהִים וּמַה בָּצַע כִּי שְׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הִלְכְנוּ קְדַרְנִית מִפְּנֵי ה' צְבָאוֹת. וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאֻשְׁרִים יָדִים גַּם נִבְנוּ עֲשֵׂי רִשְׁעָה גַם בָּחֲנוּ אֱ-לֹהִים וַיִּמְלְטוּ (ג:יג-טו).

גם כאן יש שתי אפשרויות מנוגדות להבין את הפסוקים, והן תלויות בהבנת המילה "אֱ-לֹהִים" בפסוק "ד. האם היא לשון קודש (כלומר הקב"ה) או לשון חול (כלומר אלוהים של עמים אחרים). לפי ההבנה הראשונה, זהו פסוק קשה המוכיח את העם על שהפסיקו להאמין בה'. גם כאן אפשר להיעזר בספר נחמיה ולראות, שהמצב הרוחני באותה תקופה היה ירוד, והייתה התבוללות בעמים אחרים. לפי הבנת המילה "אלוהים" כלשון חול, בני ישראל כבר החלו לחזור בתשובה. נראה שכך היה בגלות בבל, אבל בזמן שיבת ציון הייתה דווקא נסיגה, וחלקם חזרו לדרכי הרשעה של הזדים.

מלאכי יוצא כנגד תפיסות אלו ומזהיר, שלפני ה' יש ספר זיכרון ובו נכתבים המעשים גם של הצדיקים וגם של הרשעים. הוא מדגיש גם, שלמרות שלבני אדם קשה לעתים לעשות את ההבחנה, ויש רשעים המתחזים לצדיקים, הרי שאין שום אפשרות להתחזות כזו כלפי מעלה.

כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בְּעַר פְּתָנוֹר וְהָיוּ כָל יָדִים וְכָל עֲשֵׂה רִשְׁעָה קֵשׁ וְלֹהֵט אֶתֶם הַיּוֹם הַבֹּא אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שֵׁרֶשׁ וְעֵנָף. וְזָרְחָה לְכֶם יְרֵאֵי שְׁמֵי שְׁמֵשׁ צְדָקָה וּמִרְפָּא בְּכַנְפֶיהָ וַיִּצְאֶתֶם וּפְשָׁתֶם כְּעִגְלֵי מִרְבֵּק. וְעִסוֹתֶם רִשְׁעִים כִּי יִהְיוּ אֶפְרַיִם תַּחַת כַּפּוֹת רְגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר ה' צְבָאוֹת (ג:יט-כא).

נביאים רבים התייחסו ליום ה', ואצל כולם יום ה' הוא יום קשה. נציין רק דוגמה אחת מהנביא עמוס: "הוי המתאווים את יום ה', למה זה לכם יום ה' הוא חֲשֹׁךְ וְלֹא אֹר" (ה:יח). יום ה' הוא יום שיגרור הרס וחורבן, ורק לאחריו תבוא גאולה לצדיקים שיישארו. באותו יום, כל העמדות הפנים לא יעזרו; ייבחנו המעשים והלבבות, ובעוד שהצדיקים ייצאו נשכרים, הרשעים צפויים לאובדן. ייתכן שצריך היה לקבוע את פסוק הפתיחה של הפטרה דווקא בנקודה זו. לאחר יום ה' שבו יישארו רק הצדיקים, עבודת ה' תהיה ערבה ורצויה לפניו.

הפסוק הבא, לקראת סיום הנבואה, הוא אולי החשוב ביותר בהפטרה ובספרי הנביאים, והוא קושר את הפטרה כולה לחג הפסח הקרב ובא אף יותר מהמילה "הגדול" המוכרת: "זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדֵי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחָרֵב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים" (ג:כב). אלו מילותיו האחרונות של מלאכי. אלף שנים עברו מתקופתו של משה רבנו, אולם הנבואה מעבירה מסר אחד אחרון, מסר אוניברסלי, מעל הזמן, המקום והטכנולוגיה: "זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדֵי". תחילתו של תהליך מתן תורה הוא לפני חג הפסח; אז הצטוו בני ישראל על המצוות הראשונות. עשרות דורות ואלפי שנים לאחר מכן חשוב לזכור את דברי סיכום הנבואה, ודווקא לפני חג הפסח – החג המסמל את תחילתו של